

ÉVEZREDEK KÖLCSÖNHATÁSÁT ŐRZIK

A Hortobágy megújuló legelőtavai

SZERZŐ | DINGA SZABOLCS – MEDGYESI GERGELY ÁRPÁD

A Hortobágy kiterjedt, szikes pusztája Európa legnagyobb összefüggő, természetes gyepterülete. Tágabb értelemben vett kiterjedése 1700 négyzetkilométer, amelynek változatos élőhelyei rengeteg védett és fokozottan védett botanikai és zoológiai értéknek adnak otthont. A különféle víz járta élőhelyek mozaikjaival tarkított, alacsony füves gyeptársulások a különleges mikrodomborzati formákkal együtt egyedülálló élőhelyeket alkotnak.

A füves puszták ökológiai rendszere a használatok és a természetes életközösségek évezredek alatt kialakult kölcsönhatásaira épül. A tájegység élővilága szervesen összefonódott a vidéken több ezer éve folyó pásztor-kultúrával, a kérődző állatok legeltetésével. A területen mozgó állatok táplálkozása és a talaj taposása az a tájformáló hatás, amely fenntartotta ezt a világszinten egyedülálló életközösséget.

A Hortobágy hagyományos hasznosítási formája az extenzív, legeltetésre alapozott állattartás volt. A kora középkor óta

vannak írásos források a Hortobágyon legelő marha-, bivaly-, juh- és lóállományokról. A rendszer lényege, hogy az állatok az év túlnyomó részét a legelőn töltik, és táplálékigényüket, a területen szabadon mozogva, a rájuk vigyázó pásztor felügyelete alatt elégtik ki.

A szikes puszták megfelelő állapotának és biológiai sokfélesége fenntartásának legelterjedtebb és természetvédelmi szempontból kívánatos, legősibb kezelési módja a gazdasági állatokkal való legeltetés. Fontos szerepük van a növények terjesztésében, a tápanyagok újraelosztásában, a talaj tömörítésében, valamint a magok szétszóródásában. E mechanizmusok révén a legelő állatok

megváltoztatják az élőhely körülményeit, és mikroélőhelyeket hoznak létre a növényfajok számára. A legelő állatok szelektív legelése elősegíti a területek mozaikosságának megőrzését, növeli diverzitásukat. Az kis termőképességű gyepterületek a hazai természetföldrajzi viszonyokhoz alkalmazkodott, régi háziállatfajtákkal hasznosíthatók ésszerűen, amelyeknek más-más a legelési szokása, és ennek köszönhetően eltérően alakítják az élőhelyeket.

A nagy mennyiségű, vadon élő állat legelése, a külterjesen tartott háziállat jelenléte és a legeltetési területkezelés hatására alakultak ki azok az élőhelyek, amelyek napjainkig európai szinten is egyedülálló

növény- és állatvilágnak adnak otthont. Azok a növényfajok léptek elő társulásközpontúvá, amelyek jól bírják a legelő állatok folyamatos jelenlétét. Így kialakultak a szikes pusztagyeppek és a hernyópázsitos, sziki rétek.

A hosszabb ideig vízállásos területeken az üde, mézpázsitos szikfoktársulás vált jellemzővé, míg a mélyebb, lefolyástalan, ingadozó vizű területeken szikes mocsarak jöttek létre. A pusztán a pázsitfűfélék fordulnak elő nagy változatosságban.

Fő állományalkotó a *veresnadrág csenkesz*, a *réti peremizs*, a *hernyópázsit*, vagy a *sziki mézpázsit*. Mivel a legeltetett területek különleges hasznosítási helyzetben voltak, számos bennszülött (endemikus) flóra-

a víz jelenléte, időszakos dinamikája, tárolódása kiemelt jelentőségű

és faunaelem hordozói, értékes reliktumfajok mentsvárai, hatalmas kiterjedésüknel fogva számos növény- és állatfaj hosszabb távú fennmaradásának zálogaivá válhattak. A víz jelenléte, időszakos dinamikája, mozgása és tárolódása kiemelt jelentőségű a terület életközösségei számára. A Hortobágy évmilliók alatt kialakult élőhelyeinek fennmaradását a legelő állatok jelenlétén kívül az a szikerekből, szikfokokból és sztyepptalakból felépülő vízrajzi rendszer hozta létre, amely a területre kerülő csapadék mozgását befolyásolja a pusztá egész területén.

A csapadékvíz a szikes talajba viszonylag lassan szívárogo be, nagy arányban folyik el a felszínen, majd természetes vízfolyásokon keresztül nagy kiterjedésű, sekély sztyepptalakat tölt fel. Ezek a tavaszi és az őszi időszakban nyílt vizű, ideiglenes tavakká alakulnak, majd a nyári szárazság idején a nyílt víz kiterjedése folyamatosan csökken, és a vízszint visszahúzódásával átadja helyét a pázsitfűves vegetációnak. Az ideiglenes tavak partjain üde, sziki rétek és mocsárrétek alakulnak ki, a tavak belsejében pedig a szikes, mocsári növényzet válik uralkodóvá. Egy ilyen vizes sztyepptalban a növényzet még a legnagyobb nyári melegben is jóval dúsabb és gazdagabb, tehát az ilyen ideiglenes tavak az aszály és a szárazság hatásait is jól ellensúlyozzák.

A tavaszi időszakban az ilyen időszakos tavak szélén találunk fészkelőhelyet a partimadarak, mint a *nagy goda*, a *bibic* és a

Az időszakos tavak szélén talál fészkelőhelyet a pajszos cankó is

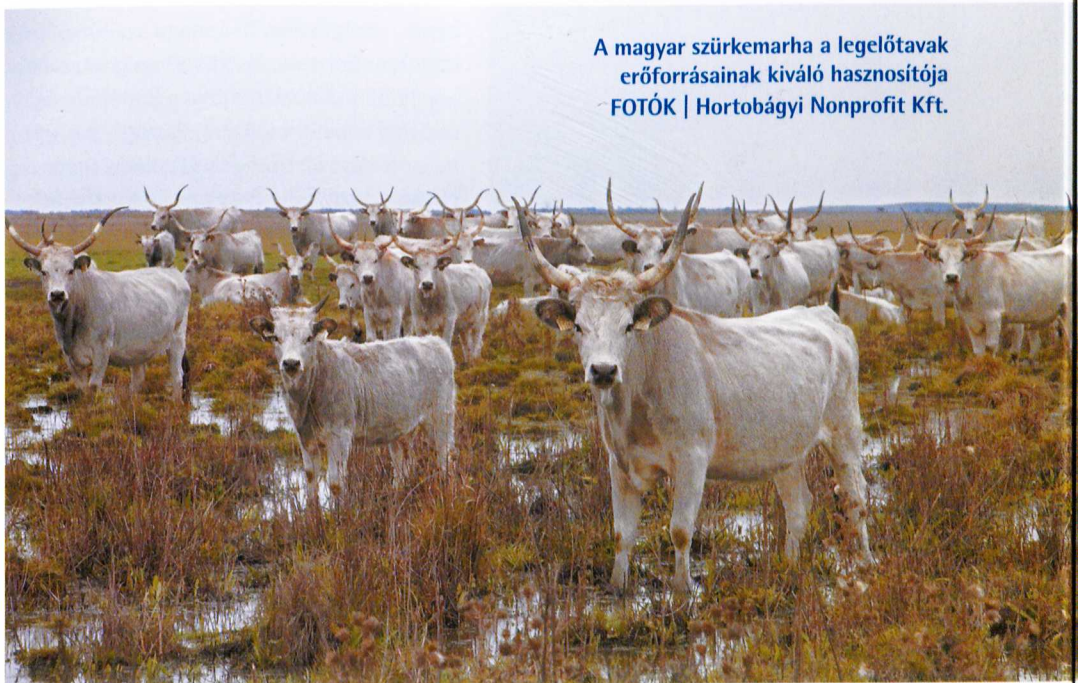
piroslábú cankó. Ezeket a tavaszi-őszi periódusban sekély tóként, a nyári időszakban viszont legeltethető területként megjelenő, nagy kiterjedésű területeket nevezzük legelőtavaknak. A pásztornyelv nevezte így a múltban a nagy kiterjedésű, időszakonként vízzel borított laposokat.

Ha azonban ezek a területek valamilyen mesterséges okból kifolyólag leszakadnak a természetes vízrendszerrel, nagyon hamar látványosan leromlanak. A pangó víz, a legeltetés elmaradása, az eróziós folyamatok megteremtik az elnádásodás és az

Változó vízállású víztest

A magyar szürkemarha a legelőtavak erőforrásainak kiváló hasznosítója
FOTÓK | Hortobágyi Nonprofit Kft.

A gyeptakaró természetes karbantartói

védelmét sürgető kezdeményezések eredményeként 1973. január 1-jén megalakult a Hortobágyi Nemzeti Park, Magyarország első nemzeti parkja. Megtörténtek az első tájrehabilitációs beavatkozások is, amelyek a múlt hibáinak kijavítását szolgálják. Ezek részeként öntözőcsatornákat szüntettek meg, vízi műtárgyakat terveztek át és területek hasznosítását módosították.

Az elmúlt évtizedek legnagyobb volumenű, komplex tájrehabilitációs programja 2014-ben kezdődött meg. A *Legelőtavak élőhelykezelése a Hortobágyon* projektre a Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft. a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósággal, a Hortobágy Természetvédelmi Egyesülettel és hat további partnerrel együtt, konzorciumban kapott támogatást.

A beruházás az Európai Unió környezetvédelmi politikájára elkülönített pénzügyi eszközökből, a LIFE-forrásából valósul meg. Alapvető célja a helytelen területkezelési gyakorlat felszámolása, a legeltetés, mint elsőséges tájhasználati forma visszaállítása, a puszta vízrajzi helyzetének javítása a nemkívánatos vízművek elbontása vagy átépítése révén. A munkálatok mintegy 4400 hektár kiterjedésű területen javítják a Hortobágy természetvédelmi és tájképi potenciálját, segítik a természetes életközösségek és a rájuk jellemző növény- és állatvilág visszaállítását, ezzel is növelve a területek biodiverzitását.

a madárvonulás idején mágnesként vonzzák a védett, vonuló madárfajokat

A pályázatba bekerült legelőtavak zömmel olyan területek, amelyek nevükben még őrzik az egykori, vizes élőhelyi múltjukat. A csapadékvíz összegyűjtő medreket a pusztai népnyelv foknak vagy érnek, míg a vízállásos területeket fenéknek, laposnak vagy láposnak nevezte. Így lett a rehabilitáció részese a Nagyág-ér, a Pap-ere, a Halasfenék, a Kondás-fenék, a Matyó-fenék, a Ludas-rét, és jönnek létre a napjainkra felhagyott gazdálkodás, a mesterséges vízrendezés hatására területükön gyékényes életközösségek a leromlott, fajszegény nádas helyén.

A Hortobágy korábbi tájhasználatát során kialakított gátak, öntöző- és lecsapolócsatornák a puszta területeinek egy részét teljesen elszigetelték a természetes vízjárás

elcserjésedés lehetőségét. A pázsitfűféléket fölváltja a nád és a sás nagy tömegű megjelenése, míg a helyenként mélyebb termőrétegeken kisebb fák és bokrok telepednek meg.

A területhasználat megváltoztatása a gyepek feltörésével kezdődött, és az 1700-as évektől 1980-ig folyamatos növekedést mutatott. A mocsarak és a vízállásos rétek

lecsapolása 1846-tól társult ehhez, amiatt egyre nagyobb területek maradtak éltető víznélkül. Az újonnan kialakított öntöző- vagy éppen lecsapolócsatornák sok esetben olyan természetes, hidrogeológiai képződményeket, fokokat, szteptá alakokat, ereket vágtak keresztül, amelyek természetes módon szálították a csapadékvizet a puszta területei között. Az öntözőcsatornák több helyről levezették a szükséges vízmennyiséget, míg másutt többletvizet hoztak létre. A kialakuló pangó vizek homogén, nagy kiterjedésű, nádas és sásos foltok kialakulására vezettek. A puszta természetes vízrendszeréről leszakadt területeken fajszegényedés és a gyomvegetáció fajainak felszaporodása kezdődött meg.

Mindezen felül a múlt század közepétől olyan, addig ismeretlen, nagy volumenű, tájhasználati változás következett be, amely alapjaiban változtatta meg a kialakult rendszert. A korábbi külterjes, mezőgazdasági hasznosítást hirtelen felváltotta az iparszerű mezőgazdálkodás bevezetése, a gyepek feltörése, a nagyarányú, tervszerű erdőtelepítés és a legelő állatok létszámának tudatos csökkentése, az istállózott, intenzív marhahízlalás erőltetése. A legelőterületeken kialakított rizstelepek egyrészt megszüntették, másrészt feldarabolták az értékes, füves területeket. A legdurvább beavatkozások a huszadik század ötvenes éveiben történtek, ám a tájváltoztatás kezdete jóval régebbre nyúlik vissza.

A Hortobágy természeti állapotának gyors romlására a szakemberek már a múlt század második felében felhívták a figyelmet. A terület egyedülálló természeti értékeinek

A batla terített asztalra lehet a legelőtavakon
FOTÓ | SZILÁGYI ATTILA

